

Sztaniszlav Kozlov-Sztrutinszkij – Pavel Alekszand-rovics Parfentev: Az oroszországi Katolikus Egyház története¹

Jelen recenzióban bár egy olyan könyvet szeretnénk bemutatni, amely már hat éve hogy megjelent, véleményünk szerint jelen esetben a „régiség” nem lehet kizáró ok, mivel egy olyan munkáról van szó, amely vélhetően ismeretlen a hazai (egyház)történetírásban, ugyanakkor érdeklődésre tarthat számot. A 2014-ben orosz nyelven megjelent *Az oroszországi Katolikus Egyház története* című, illusztrációkkal gazdagon ellátott, tudományos igényű munkát Sztaniszlav Kozlov-Sztrutinszkij és Pavel Alekszandrovics Parfentev írta.

Előbbi jelenleg az oroszországi Mária Rádió főszerkesztője, felsőfokú tanulmányait az *A. A. Zsdanova Leningrádi Állami Egyetemen* (ma: *Szentpétervári Állami Egyetem*), a *Mária – Apostolok Királynéja Felsőfokú Katolikus Papi Szemináriumban* és az *A. I. Herzen Állami Pedagógia Egyetemen* végezte. Végzettsége szerint entomológus (rovarokkal foglalkozó biológus), és bár tanított középiskolákban is, pályamódosítását jól jelzi publikációs tevékenysége: 3 monográfia, 4 könyv és 112 további publikációja foglalkozik az oroszországi katolicizmus történetével.

P. A. Parfentev a *Szentpétervári Állami Elektrotechnikai Egyetem* Bölcsészettudományi Karán, társadalmi kapcsolatok szakon végzett. Közel egy évtizede az oroszországi alkotmányos családjogi védelemben tevékenykedik, elnöke például a *Családok jogáért (За права семьи)* szervezetnek. Egyéb publikációs tevékenységéről nem találtunk információt. Látható tehát, hogy végzettségre nézve nem két történész munkája a jelzett mű, azonban az értékelés során majd bizonyára kiderül, hogy a kötet nem csak terjedelmében, hanem mélységében is kiemelkedő. Érdemes még megjegyezni, hogy a szakmai lektor az *Oroszországi Állami Bölcsészettudományi Egyetem* két történésze volt: Ilja Viktorovics Szemenko-Baszin és Alekszej Vlagyimirovics Judin (utóbbi azóta már a *Moszkvai Állami Pedagógiai Egyetem* munkatársa).

A keményborítású, közel C/5-ös méretű könyv címlapján egy 20. századi körmenet, míg a hátoldalán Szent Péter apostol látható a 11. századi Gertrúd-kódexből. A könyv hátoldalán található pár soros ajánlóból megtudhatjuk, hogy a könyv az oroszországi katolikusok életéről szól, a történelem különböző periódusaiból. Ezen belül szó esik a katolikus közösség és a mindenkori hatalom kapcsolatáról, illetve a katolikusok szerepéről Oroszország vallástörténetében és külpolitikájában. A kötetnek azonban további célja – fogalmazza az ajánló – az oroszországi katolicizmussal kapcsolatosan létező mítoszok és sztereotípiák leleplezése is. Ennek megfelelően a célközönség nem kizárólag a tudományos élet

¹ Козлов-Струтинский, Станислав-Парфентьев, Павел: История Католической Церкви в России. СПб., Белый камень, 2014. 733.

szereplői, hanem az olvasók széles köre. A kötet kézbevétele után azonban mégiscsak inkább az a szubjektív élményünk, hogy ha csak általánosságban érdeklődnénk az oroszországi katolikusok története iránt, akkor ahhoz a könyvet túl részletesnek tartanánk.

A nagyszabású munka (733 számozott oldal plusz a kép és térkép mellékletek) kiadását egy 2005-ben alapított katolikus kiadó, a *Belij kameny* végezte. A kiadó honlapja szerint az elmúlt 15 évben 16 könyvet adtak ki, amelyek közül, ha nem is a legerjedelmesebb a most recenzált mű, de valószínűleg a legnagyobb jelentőségű. Erről árulkodik a kiadói előszó is: „Ennek a könyvnek az első kiadása sok nehézséggel járt. Szünet nélküli 7 év munka eredménye. (...) Ez az első komoly kiadvány, amely az oroszországi katolikusok történetével foglalkozik.” (5.)

A kötet harminckét fejezetből áll, amihez a már említett kiadói előszón kívül tartozik egy egyházi és egy szerzői előszó, egy kronológia, ami tartalmazza a legfontosabb világi és a (nyugati) kereszténységhez kapcsolódó eseményeket, illetve a kötet végén egy közel száz oldalas(!) irodalomjegyzék. Emellett számozatlan lapokon, gazdag kép- és kevésbé gazdag térképanyag teszi még illusztrisabbá a kiadványt (az összesen 459 kép és 16 térkép hat részletben van befűzve). A személy- és helységnévmutató, illetve a fogalomtár hiánya már első áttekintésre feltűnik, és később, a kötet forgatása közben érződik, hogy nagy segítséget jelentene az óriási mennyiségű adat és információ kezeléséhez. A fogalomtár igen hasznos lett volna, ugyanis egy olyan országban jelent meg a munka, amelynek többségi lakossága nem a nyugati keresztény társadalomhoz tartozik, az ortodox gyökerekkel rendelkező olvasók között bizonyára alig ismertek a latin rítus liturgiai, történeti, hierarchiai kérdései.

Az egyházi előszót Paolo Pezzi, a Moszkvai Főegyházmegye érseke írta. Az érsek először a munka nagyszabású mivoltjáról, a gazdag bibliográfiáról ír, amely azóta is – a témát tekintve – példanélküli. Bár jelentek meg korábban egyháztörténeti munkák, ilyen átfogó egy sem. Véleménye szerint ez azonban nem azt jelenti, hogy most már minden meg van írva, hanem épp ellenkezőleg: a szerzők objektivitásának is köszönhetően, ez egy új fejezetet nyit a párbeszédben. (4.)

A kiadói előszót a *Belij kameny* kiadó főszerkesztője, Alekszandr Burgosz írta, aki először arról adott hírt, hogy ezzel a kötetel elindul a kiadóban egy sorozat, ami a *Történelmi tár* (Закрома истории) nevet viseli, és amibe olyan köteteket terveznek, amelyek az oroszországi katolicizmussal foglalkoznak. Egy érdekes adatot is említ a főszerkesztő: egyes számítások szerint a katolicizmus az orosz kultúra összeredményeinek öt százalékáért felelős. Ezt alátámasztandó, név szerint említ oroszországi katolikus egyházi, vagy világi építészeket, költőket, filozófusokat és művészeket. Ebből is jól látszik – írja –, hogy az új sorozat merítési alapja széleskörű. Ennek méltó elindítójának tartja a most recenzált művet, hiszen – emeli ki a főszerkesztő is – ilyen nagyszabású, összefoglaló munka

az oroszországi Katolikus Egyházzal nem jelent meg a történetírásban. (5.)

A szerzőpáros előszavában először a kötet születésének egyes nehézségeiről olvashatunk, majd a teljes tartalomról vázlatosan, amit a szakirodalmi háttér rövid részletezése követ. Külön szólnak arról, hogy amennyiben egy-egy állítás csak hipotézis, akkor ők azt minden esetben kiemelték, hogy a rendelkezésre álló információk birtokában akár az olvasó is levonhassa a következtetéseket. Mindezt természetesen úgy, hogy az olvasó számára ne keveredjenek össze a már bizonyított tények és a hipotézisek. A végső céljuk azonban mégiscsak az volt, hogy az olvasók jobban megismerhessék az oroszországi Katolikus Egyház történetét. A könyv forgatásához még egy további hasznos információt is közöltek: sajnos a felhasznált szakirodalmak sokszor nagyon következtelenek a dátumok használatával (Julianus-naptár/Gergely-naptár), ami magában hordozza a kötetben is a datálási hibák lehetőségét. Ahol tudták, javították ezt, de közel sem minden esetben. Az irányelv egyébként az volt, hogy az 1918.01.26. előtti eseményeket a régi, az azt követő eseményeket az új naptár szerint közölték. Az előszót a köszönetnyilvánítás zárja. (6–8.)

Az előszavakat követő kronológia a 860/867-es évvel, a Kijevi Rusz keresztény hitre való térésével kezdődik. Ezt követően olyan események szerepelnek, mint például a pápai követség fenntartása Ruszban, jelentős házasságok, missziók, egyházmegyék létrejötte és püspökök regnálásának ideje, uralkodói rendelkezések kiadása stb. Az utolsó bejegyzés 2007-es, ami Paolo Pezzi érseki kinevezéséről szól. (9–13.)

A bibliográfia óriási mennyiségű irodalmat foglal magában: a publikált forrás és irodalomjegyzék összesen 1873 tételt tartalmaz, amihez még hozzá kell venni a 15 levéltár több mint félszáz felhasznált fondját. A nagyobb levéltárak (pl. *Orosz Állami Történelmi Levéltár* [РГИА], *Orosz Állami Régi Dokumentumok Levéltára* [РГАДА], *Szentpétervári Központi Állami Történelmi Levéltár* [ЦГИА СПб], *Belorusz Nemzeti Történelmi Levéltár* [НІАБ]) mellett kisebbek is előfordulnak (pl. *Asztrahani Római Katolikus Levéltár*, *Dominikánus nővérek levéltára* [Zielonka, Lengyelország], Sz. G. Kozlov-Sztrutinszkij Magánlevéltára [Szentpétervár]). A publikált irodalomjegyzék először kilenc oldalon keresztül a latin betűs tételeket adja közre, majd a fennmaradó nyolcvannégy(!) oldalon az orosz nyelvű kiadott források és szakirodalmak következnek (pontosabban cirill betűsek, ugyanis néhány ukrán és fehérorosz munka is van közöttük). Ezzel azonban még nincs vége, ugyanis a felsorolás után – számunkra egyébként érthetetlen módon –, már sorszámozás nélkül, pontosvesszővel elválasztva külön irodalomjegyzéket találunk, ami a Német Lovagrendhez és a kalinyingrádi tartomány katolikus egyházának történetéhez nyújt adalékokat (ez még körülbelül 50 tételt jelent). (632–731.) A tudományos jegyzetelés lábjegyzetek formájában történt, ebből összesen 2826 darab van a könyvben.

A harminckét fejezet tételes felsorolásától eltekintően, azonban valamiféle rendszer szerint be tudjuk mutatni a kötet tartalmát. Talán a szerzőknek is érdekesebb lett volna néhány nagyobb egységre osztani még a kötetet, hiszen önmagában ez a harminckét fejezet elég nehezen kezelhető. A könyv első fele kronologikus rendben halad, ennek megfelelően az első öt fejezet a középkorral, a következő hét fejezet a kora újkorral, majd az azt követő hat fejezet pedig már az új- és legújabb korral foglalkozik. Címeikben is következetlenül századokhoz, vagy uralkodókhoz kötve jelennek meg a fejezetek, de van kivétel is, például a második fejezet címe: *A nyugat és a Horda között*. A 20. század elejéig a fejezetek meghatározott időkeretben vizsgálják az oroszországi latin egyház történetét, de előfordul, hogy külön fejezetet kap valamely fontos téma, mint például: *A Szentszék és a Moszkvai Rusz diplomáciai kapcsolata; 18. századi moszkvai „egyesültek”* stb.

A könyv második felében, a fennmaradó tizennégy fejezetben viszont inkább tematikus rendben olvasható egy-egy téma, mint például a görögkatolikusok helyzete, katolikus hősök, papképzés, szerzetesrendek, a katolikus irodalom stb. A nagyobb egységekben való rendszerezés talán ebben a második részben lenne szükségesebb, ugyanis előfordulnak 4–5 oldalas fejezetek is, míg a leghosszabbak 30–50 oldalon kerülnek kifejtésre. Ezek a fejezetek általában ismét visszatérnek a kezdetekig, és – amennyiben a téma szempontjából van relevanciája – a 10. századtól kezdve olvashatunk egy adott kérdéstről.

A kötetben található néhány magyar vonatkozású téma közül egyet emelnénk ki. A magyar dominikánusok középkori Urál-környéki misszióit egy térképen is jelölték, mint a középkori Katolikus Egyház oroszországi jelenléte. Az első térképen 5-ös számmal olvasható: „magyar dominikánusok missziója Velikija Vengrija [Magna Hungaria – D.P.] területén”. (o.n.) Hogy pontosan milyen missziókról lehet szó, az itt bővebben nem derül ki, és utalás sincs a szöveg azon helyére, ahol írnak róla. Az utolsó előtti fejezet (*Katolikus szerzetesrendek Oroszországban*) *Dominikánusok* című alfejezetében olvashatunk Róbert – későbbi – esztergomi érsek kunoknál végzett missziójáról, IV. Béláról, majd pár sorral később a magyar dominikánusok (Ottó barát és társai, illetve Julianus barát és társai) oroszországi misszióiról. Ennél a résznél egyébként a ferences Johanka barátot egy alkalommal tévesen dominikánusnak írják a szerzők, míg korábban helyesen ferencesnek (606–607.). Találkozhatunk még magyar szerzetes említésével a *Ferencesek* alfejezetben (597., 599.) is, azonban a hivatkozott forrásokban vagy szakirodalomban egyetlen magyar/magyarországi anyag sem található (jobbára orosz, néhol angol nyelvű forrásból vagy irodalomból dolgoztak). A magyar vonatkozású témához felhasznált szakirodalom között van 20. század közepi és kétezres évek utáni is (pl. Письмо брата Иоганки Венгра, Ордена миноритов, к Генералу Ордена, бр. Михаилу из Чизены / Известия венгерских миссионеров XIII–XIV

вв. о татарах и восточной Европе. In: Исторический архив. № 3. 1940; Осуществлении Великой Венгрии, обнаруженной братом Рихардом во времена Господина Папы Григория Девятого. In: Книга странствий. СПб.: Азбука-классика, 2006. 40–45.).

Meglátásunk szerint az oroszországi Katolikus Egyház történetét bemutató, nagyszabású monográfia bár helyenként kevésbé érthető szerkesztési elveket követ, a munka lényegi értékéből ez nem von le. Rendkívül részletgazdag, tudományos jegyzetekkel alátámasztott, alapos munka, amelyet a gazdag képanyag nagyszerűen kiegészít. Ami valóban hiányként róható fel, az a személy- és helynévmutató, illetve a fogalomtár, ami igazán megért volna még pár oldalt a kötetben.

(ism.: *Dinnyés Patrik*)

Kovács Attila Zoltán – Soós Viktor Attila (szerk.): A bíboros jegyzetei a kommunizmusról – Mindszenty József kommunista arcélek

A Szépmíves Kiadó gondozásában 2019-ben jelent meg Mindszenty József Kommunista arcélek című munkája, amelyet Kovács Attila Zoltán és Soós Viktor Attila rendezett sajtó alá. Az igényes kiadványban a bíborosnak az amerikai követségen írt „*Arcképek materialista talajon*” – című írása képezi az alapját, amely a Mindszenty Alapítvány Kézirattárában lelhető fel.

A mű felépítése logikus. Az ajánlót és az előszót követően két fő részre tagolódnak: a szovjet és a hazai kommunista arcélek. E két fő fejezet pedig kisebb egységekre oszlik, amelyek egy-egy kisebb résztémát fejtenek ki azok közül, amelyeket Mindszenty bíboros górcső alá vont, így például Sztálin – Hruscsov – Tito – Rákosi, illetve rendszereiknek egy-egy jellemvonása, jellemzője.

A művet Cserháti Ferenc² segédpüspök, a Mindszenty Alapítvány kurátorának ajánló sorai vezetik be. Cserháti püspök úr kiemeli, hogy a bíboros művét nem kiadásra, nem a nyilvánosságnak szánta, azt az amerikai követségi magányában írta meg. Személyes tapasztalatai alapján, a két diktatúra, Magyarország és az Egyház viszonyait igen éles szemmel látja és láttatja.

Az ajánlást Soós Viktor Attila³ szerkesztői előszava követi. Ebben a Szerkesztő is kifejti, hogy a menekült bíboros elsősorban nem a nagyközönségnek szánta művét. A műből kiviláglik Mindszenty érdeklődése a történelem iránt, az igazságkeresés, a diktatúrák ember- és

² Cserhát Ferenc a külföldi magyarok lelkipásztori ellátásával megbízott esztergom-budapesti segédpüspök, a Mindszenty Alapítvány kurátora.

³ Soós Viktor Attila történész, a Nemzeti Emlékezet Bizottságának tagja.